

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.R.To'xtasinov, M.P.Azimova Kartoshka ildizi va uning atrofi tuproqlarida uchraydigan fitonematodalar sistematik tahlili va turlar xilma-xilligi	103
I.I.Zokirov, A.A.Yoqubov Kuzgi tunlamning qishloq xo'jalik ekinlariga ta'siri va O'zbekistonda samarali kurash choralari	106
B.A.Abdvaluhiyev, I.I.Zokirov Gelminlarning uy parrandalari bilan biotsenotik aloqalari	109
T.K.Ortikov, U.B.Shodmonov Janubiy Farg'ona tuproqlarining mikrobiologik faolligi va unga turli omillarning ta'siri	115
A.A.Ma'rupov Farg'ona vodiysi Uzunmo'ylov qo'ng'izlarining taksonomik reviziyasi va zamonaviy tur tarkibi	118
S.Sh.Axmadjonova Kolorado qo'ng'izi (Coleoptera, Chrysomelidae)ning ayrim biologik xususiyatlari	122
V.Y.Isaqov, X.V.Qoraboyev Tuproq va Indigofera tinctoria L. organlarida og'ir metallarning tarqalish va to'planish xususiyatlari	125

GEOGRAFIYA

M.N.Dehqonboyeva, X.A.Abdvaluhiyev Yer sig'imi tushunchasidan aholi zichligida foydalanish	132
X.Sh.Djo'raboyeva Farg'ona vodiysida an'anaviy suvdan foydalanish madaniyatining shakllanishiga ekologo-geografik omillarni ta'siri	137
N.O'.Komilova Xo'jalik yuritishdagi qadimgi tizimning etnoekologik mohiyati	141
A.A.Xamidov Farg'ona vodiysining landshaftlarini shakllanishiga litogen tuzilish va rel'efning ta'siri	148

QISHHLOQ XO'JALIGI

Q.A.Davronov, D.Q.Ibragimova, R.A.Iminchayev, Sh.A.Kuramatova "Avangard start", "Gulliver" "Antikolorad maks" preparatlarini g'o'za parvarishida qo'llash usullari va muddatlari	153
Sh.A.Kuramatova, D.Q.Ibragimova, R.A.Iminchayev Kungaboqar o'simligiga qo'llanilgan mineral va organik o'g'itlarni uning o'sishi, rivojlanishiga va hosildorligiga ta'siri (Farg'ona viloyati tuproq iqlim sharoitida)	158
Sh.I.Mamatojiyev, M.A.Gaziyev Sabzavot ekinlari nafaqat oziq – ovqat, balki manzara hamdir	164
M.I.Aktamov, M.T.Isag'aliyev, B.M.Qo'chqorov Sug'oriladigan o'tloqi saz tuproqlarda suvda oson eruvchi ionlar dinamikasi	168
R.Djurayev Urushdan keyingi yillarda chorva ozuqasi muammosi	172
R.Djurayev Chorvachilik va uning sovet davlati xalq xo'jaligida tutgan o'rni	177

ILMIY AXBOROT

D.O.Turdaliyev Maslenitsa bayrami Slavyan madaniyatida ma'jusiylilik va xristian an'analarning aksi sifatida	181
--	-----

UO'K:631.531.17.635.13

SABZAVOT EKINLARI NAFAQAT OZIQ – OVQAT, BALKI MANZARA HAMDIR
ОВОЩИ – ЭТО НЕ ТОЛЬКО ПРОДОВОЛЬСТВИЕ – ЕДА, МОЖЕТ ЛАНДШАФТ
VEGETABLE CROPS ARE NOT JUST FOOD, BUT ALSO A VIEW.

Mamatojiyev Sharip Ikromovich¹ ¹Farg'ona davlat universiteti, qishloq xo'jaligi fanlari nomzodi, dotsent**Gaziyev Mahamadali Anorbayevich²** ²Farg'ona davlat universiteti, qishloq xo'jaligi fanlari nomzodi, dotsent**Annotatsiya**

Manzarali bog' - bu sabzavot, o'tlar va rezavorlar birgalikda o'stiriladigan va nafaqat mahsulot ishlab chiqarish, balki honadon sathini bezash uchun ham ekiladigan sabzavotlarni bu joylarga o'tqazish mumkin. Manzarali bog'da sabzavot, gullar va o'tlarning navlari jamlangan xolati estetik jihatdan jozibali ko'rinishga aylantirish uchun maxsus tarzda tanlanadi. Qiziqarli shaklga ega bo'lgan va bog' dizayniga mohirona mos keladigan chiroyli, yaxshi ishlangan ko'rinish honadon satxini bezatadi va estetik zavq beradi. Ko'pincha bunday bog'da gullar, turli o'simliklar, yoki manzarali butalar ekilgan. Dekorativ sabzavot bog'lari muntazam geometrik shakllarga asoslangan dizaynni o'z ichiga olgan uslubda yaratilgan bo'lishi mumkin. Sabzavotlar rangi va balandligi bo'yicha joylashtirilsa, shunda ular to'liq geometrik kompozitsiyani ifodalaydi.

Аннотация

Ландшафтный сад – это место, где вместе выращивают овощи, травы и ягоды, а овощи можно пересаживать не только для производства продукции, но и для украшения дома. В ландшафтном саду специально подобраны сорта овощей, цветов и трав, чтобы создать эстетически приятный ландшафт. Красивый, качественно выполненный вид, имеющий интересную форму и умело вписывающийся в дизайн сада, украшает пол дома и доставляет эстетическое удовольствие. В таком саду часто высаживают цветы, различные растения или декоративные кустарники. Декоративные огороды могут быть оформлены в стиле, включающем дизайн на основе правильных геометрических фигур. Если овощи расположены по цвету и высоте, то они представляют собой законченную геометрическую композицию.

Abstract

A landscape garden is a place where vegetables, herbs and berries are grown together, and vegetables can be transplanted not only for the production of products, but also for the decoration of the home.

In a landscaped garden, varieties of vegetables, flowers, and herbs are specially selected to create an aesthetically pleasing landscape. A beautiful, well-made look that has an interesting shape and skillfully fits into the design of the garden, decorates the floor of the house and gives aesthetic pleasure. Flowers, various plants, or ornamental shrubs are often planted in such a garden. Decorative vegetable gardens can be designed in a style that includes a design based on regular geometric shapes. If the vegetables are arranged by color and height, then they represent a complete geometric composition.

Kalit so'zlar: Bog' va sabzavot ekinlari, dekorativ bezatish, jozibali ko'rinish, honadon sathini bezash, bog' dizayni, shirin va achchiq qalampir, oq karam, brokkoli, peking karam, bryussel, kolrabi, gulkaram, arpabodiyon, baqlajon.

Ключевые слова: Садовые и овощные культуры, декоративное оформление, привлекательный внешний вид, украшение дома, дизайн сада, сладкий и острый перец, белокочанная капуста, брокколи, пекинская капуста, брюссельская, кольраби, цветная капуста, фенхель, баклажаны.

Key words: Garden and vegetable crops, decorative decoration, attractive appearance, home decoration, garden design, sweet and hot peppers, white cabbage, broccoli, Beijing sprouts, brussels, kohlrabi, cauliflower, fennel, eggplant.

KIRISH

So'nggi paytlarda "yangi mahsulotlar" turi mamlakatimizda tobora kengayib borayotgan brokkoli, savoyi karamlari, artishok, bamiya sabzavotlari va boshqa o'simliklar hisoblanadi. Yevropa va Osiyo mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarning kengayishi bilan mamlakatimizda

QISHLOQ XO'JALIGI

meva va sabzavotlarning ekzotik turlari paydo bo'ldi: kivi, ananas, banan, xitoy karam, daikon va boshqalar xisobiga iste'mol qilinadigan sabzavot o'simliklarining assortimenti kengayib bordi. Xorijiy va mahalliy savdogar va tadbirkorlar bu yerga sanoat mahsulotlari, urug'lik, hattoki o'simlik yetishtirish texnologiyalarini olib kela boshladi. Gollandiya kompaniyalari Namangan viloyati yerlarida kartoshkaning yaqngi navlarini yetishtirish texnologiyalarini joriy etishdi [1,4].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

G'arb mamlakatlarida qo'llaniladigan sabzavot va kartoshka etishtirishning intensiv texnologiyalari ishlab chiqarishni yuqori darajada kimyoviyashtirishga asoslanadi, bu esa yuqori mahsulodlikni ta'minlaydi, lekin har doim ham mahsulotlarning yuqori sifatini ta'minlay olmaydi. Butun dunyoda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida keyingi yillarda yuzaga kelgan vaziyat bizni oziq-ovqat muammosini hal qilishning yangi yo'llarini izlashga majbur qiladi. Keyingi paytda ko'pgina olimlar moslashuvchan ekinlarni etishtirish borasida amaliy ishlarni olib bormoqdalar [2].

Moslashuvchanlik "адаптивность, адаптация" atamasi (lotincha adapio - moslashish, moslanish) o'simlikning muayyan tuproq-iqlim va agroekologik sharoitlarda o'sishi, rivojlanishi va ko'payishining etarli darajasini ta'minlash qobiliyatini anglatadi. Mamlakatimizning noqulay sharoitlar keskin o'zgaradigan, xavfli qishloq xo'jaligi zonalarida ob-havo sharoiti kutilayotgan hosilni xavf ostiga qo'yadi, o'simliklar nafaqat abiotik stresslarga (past yoki yuqori haroratning ta'siri, to'satdan harorat o'zgarishi, qurg'oqchilik yoki botqoqlik), balki keyingi biotik stresslarga ham (zararli hasharotlar, kasallik tarqalishi, o'simliklar massasining keskin ko'payishi) ta'sir qiladi). Bunday sharoitda o'simliklarni stressli vaziyatlarning ta'siriga teng bo'lmagan qarshilikka ega bo'lgan bir yoki bir nechta turlarni, shuningdek noqulay tashqi sharoitlarga chidamli navlarni etishtirish juda muhimdir. Muayyan agroekologik sharoitlarda, geografik, tuproq-iqlim xususiyatlaridan tortib, uchastkaning relyefigacha bo'lgan sharoitlarda etishtirish uchun ekinlar va navlarni to'g'ri tanlash moslashuv ekinlari yetishtirish va barqaror hosil olishning asosi hisoblanadi (zaruriy agroteknik tadbirlarni hisobga olgan holda) [1,2].

NATIJA VA MUHOKAMA

Bog' va sabzavot ekinlaridan faqat an'anaviy ravishda mo'l hosil etishtirish va qishga zarur bo'lgan mahsulotlarni tayyorlash uchun foydalanilgan kunlar o'tib ketdi. Bugungi kunda tobora ko'proq bog'bonlar nafaqat ko'katlar va sabzavotlardan mo'l hosil olish, balki estetik zavq olish, chiroyli, bezakli manzarali bog'dorchilik va landshaft dizaynini birlashtirishga harakat qilmoqdalar. Ayniqsa mamlakatimizning ko'p hududlarida aholi o'z iste'moli uchun ekinlarni etishtiradigan shaxsiy tomorqa yerlariga ega. Hozirda ko'plab aholi honadonlarida sabzavotlarni iste'mol qilish uchungina emas, balki, dekorativ bezatishga ham qiziqishlari ortib bormoqda. Ammo bog'ning jozibali ko'rinishi uchun bir xil ko'rinishdagi jo'yaklarning zerikarli ko'rinishidan voz kechishimiz kerak. Manzarali bog' - bu sabzavot, o'tlar va rezavorlar birgalikda o'stiriladigan va nafaqat mahsulot ishlab chiqarish, balki honadon sathini bezash uchun ham ekinladigan sabzavotlarni bu joylarga o'tqazish mumkin [1,2].

Manzarali bog'da sabzavot, gullar va o'tlarning navlari jamlangan xolati estetik jihatdan jozibali ko'rinishga aylantirish uchun maxsus tarzda tanlanadi. Qiziqarli shaklga ega bo'lgan va bog' dizayniga mohirona mos keladigan chiroyli, yaxshi ishlangan ko'rinish honadon satxini bezatadi va estetik zavq beradi. Ko'pincha bunday bog'da gullar, turli o'simliklar, yoki manzarali butalar ekilgan. Dekorativ sabzavot bog'lari muntazam geometrik shakllarga asoslangan dizaynni o'z ichiga olgan uslubda yaratilgan bo'lishi mumkin. Sabzavotlar rangi va balandligi bo'yicha joylashtirilsa, shunda ular to'liq geometrik kompozitsiyani ifodalaydi.

O'tgan asrlarda, evropaliklar kartoshkani faqat gullar uchun o'stirishgan - shuning uchun ayollar liboslarini ular bilan bezash edi. Hozirgi vaqtda makonni bezash uchun jo'yak va pushtalarda sabzavot bilan bir qatorda gullar ham o'stirilmoqda. Dekorativ sabzavot bog'ining asosi biz har kuni iste'mol qiladigan sabzavotlardan tashkil topadi [1,3].

Bular - kartoshka, lavlagi, sabzi, sholg'om, turp, ismaloq, otquloq, pomidor, bodring, turli rangdagi shirin va achchiq qalampir, oq karam, brokkoli, peking karam, bryussel, kolrabi, gulkaram, arpabodiyon, baqlajon bo'lishi mumkin. Agar sabzavotlarni qulupnay, xar xil gullar, manzarali o'tlar bilan birlashtirsak, va gullash vaqtini hisobga olgan holda eksak, dekorativ gulzorning vizual effekti erta bahordan kech kuzgacha ta'minlanadi. Rejalashtirishning xususiyatlari quyoshli va shamoldan himoyalangan joy dekorativ sabzavot bog'i uchun ideal hisoblanadi.

QISHLOQ XO'JALIGI

Bog'ning chegaralari bo'ylab ekilgan mevali daraxtlar va butalar o'simliklarni sovuq va shamollardan himoya qiladi. Quyosh nuridan samarali foydalanish uchun egatlarni shimoldan janubga yo'naltirish yaxshiroqdir. Agar tepalikda tekis maydon mavjud bo'lsa, xavfsiz tarzda dekorativ sabzavot bog'ini yaratishimiz mumkin. Tepalikning sharqiy va g'arbiy yon bag'irlari bog'dorchilik uchun ham yaxshi. Agar manzarali bog'ni joyning janubiy yonbag'rida joylashtirish rejalashtirilgan bo'lsa, erta hosil olinadi, shimoliy yonbag'irda esa kech hosil olinadi. Agar pasttekislikda sabzavot bog'ini ekishga qaror qilsak (istalmagan, albatta, lekin boshqa tanlov bo'lmasa), bahorda va kuchli yog'ingarchilikdan keyin suvning turg'unligi bilan bog'liq muammolar bo'lmasligi uchun drenaj tizimini o'rnatishimiz kerak [2].

Ma'lumki, sabzavot ekinlari tuproqning yuqori qatlamini namlash nuqtai nazaridan juda talabchan. Issiq havoda bog'ni haftada kamida ikki-uch marta sug'orish kerak bo'ladi. Quyoshda isib ketgan iliq suv bilan sug'ormaslik kerak va ertalab yoki kechqurun - quyosh botgandan keyin sug'orish yaxshiroqdir. Jo'yaklarning o'lchamlari kengligi 70-80 sm ni tashkil qiladi - bunday parametrlar bilan o'simliklarni yaxshi o'sishi va hosilni yig'ish qulay bo'ladi. Jo'yaklar orasidagi yo'laklarning kengligi kamida 40 sm. Jo'yaklar odatda pushta qilib ko'tariladi va 15-25 sm balandlikdagi pushtalarda sabzavotlarni parvarish qilish osonroq bo'ladi va hosil sifatli yetishtiriladi. Nosimmetrik va turli xil geometrik shakllar ko'rinishidagi ko'tarilgan pushtalar dekorativ sabzavot bog'ini yaratishning eng an'anaviy variantidir. Sabzavotlar, rezavorlar, o'tlar va hatto butalardan iborat bo'lib, ko'p yillik va bir yillik ekinlarning kombinatsiyasi tufayli u har doim dekorativ ko'rinishga ega bo'ladi [2].

Hosil yig'ib olinganidan so'ng, bo'sh joyga bir yillik gullar yoki ko'katlar urug'ini ekishimiz mumkin. Sabzavot va gullarning kombinatsiyasi sifatida dekorativ gulzor uchun har qanday o'simlikni ishlatish kerak emas, balki ularni uy satxiga mos ravishda tanlash zarur. Tanlangan o'simliklarni uzoq vaqt davomida dekorativ bo'lib qolishi, ularning yaxshi shakli va zichligini saqlab turishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chiroyli, past bo'yli o'simliklar gullar orasidagi chegara vazifasini ham bajaradi.

Geometrik dizaynlar eng samarali hisoblanadi. Klassik sxemalar toifasi sektorlarga bo'lingan kvadrat yoki doiradagi dizaynni o'z ichiga oladi. U tekis yoki baland pushta shaklida yotqizilishi mumkin. Ushbu tartibga solish bilan suv ko'llamaydi va tuproq tezroq isiydi.

QISHLOQ XO'JALIGI

Pushtalar joylashtirilgan shakllar turli xil materiallardan - metall, yog'och yoki g'ishtdan yasalgan devorlar bilan o'ralgan bo'lsa, shaklini yo'qotmaydi. Sabzavot o'simliklarining juda katta assortimenti manzarali bog'ga joylashtirilishi mumkin. Piyoza, lavlagi va turli karamdoshlar, yog'och yoki metal ustunlarga bog'langan pomidor butalari ham ajoyib tarzda bezak beradi. Chiroyli bog' naqshini katta bargli va yashil sabzavotlar yoki lavlagining har xil navlari bilan ham bezatish mumkin. Ayniqsa, manzarali karam o'simliklari har qanday bog'ni bezatadi. Pushti markazga ega oqlangan boshlari vaqt o'tishi bilan rangini yo'qotmaydi, rangi o'zining jozibasi tufayli ajralib turadi va kech kuzgacha qoladi. Manzarali karam odatdagi karamdan ancha tez o'sadi. Undan foydalangan holda landshaft dizayni unumdor tuproq va yaxshi sug'orishni talab qiladi [1,2].

Manzarali karamning past o'sadigan navlari bo'lgan dizayn qirralari va chegaralarida chiroyli ko'rinadi. Bu karam navi mart oyining oxirgi o'n kunligida diametri 3-4 sm bo'lgan tuvakchalarga ekiladi. Urug'lar 3-5 kun ichida unib chiqadi, ular ekish bilan darhol sug'oriladi. Dekorativ gulkaram bog' dizayni uchun ham mos keladi. Bu sabzavot ekini juda oddiy o'simlikdir. U bog'da yoki uyda o'stirilishi mumkin. O'sish uchun eng maqbul joy yorqin, quyoshli joylar bo'ladi. Manzarali qalampir butalarida hosil bo'lgan mevalar sharsimon, cho'zinchoq yoki konus shaklida bo'lishi mumkin, ular xilma-xilligiga qarab, qizil, to'q sariq, sariq yoki ko'k rangga ega bo'ladi. Bog'ni yoki sabzavot bog'ini dekorativ makkajo'xori bilan bezashimiz mumkin. Uni etishtirish uchun shamollardan himoyalangan quyoshli joyni ajratishimiz kerak. Yerga ekish may oyining oxirida, iyun boshida amalga oshiriladi [2].

XULOSA

Demak, yuqoridagi sanab o'tilgan sabzavotlardan foydalanilgan holda bog' va honadonlarda yaratilgan landshaft dizayn inson uchun albatta zavq bag'ishlaydi. Manzarali bog'da sabzavot, gullar va o'tlarning navlari jamlangan xolati estetik jihatdan jozibali ko'rinishga aylantirish uchun maxsus tarzda tanlanishi, qiziqarli shaklga ega bo'lgan va bog' dizayniga mohirona mos keladigan chiroyli, yaxshi ishlangan ko'rinish honadon satxini bezatadi va estetik zavq beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh. I. Mamatoyev. Kam tarqalgan sabzavot ekinlari yetishtirish texnologiyasi. Ma'ruzalar kursi., Farg'ona. 2024 yil.
2. Епифанцев, В.В. Новые овощные растения на Дальнем Востоке: учебное пособие - 2-е изд., перераб. и доп. – Благовещенск: Изд-во Дальневосточного ГАУ, 2017.
3. Zuyev V.I., Abdullayev A.G. Sabzavot ekinlari va ularni yetishtirish texnologiyasi. - T.: O'zbekiston, 1997.
4. Buriyev X.Ch., Zuyev V.I., Qodirxo'jaev O.Q., Muxamedov M.M. Ochiq joyda sabzavot ekinlari yetishtirishning progressiv texnologiyalari. — T.: O'zME, 2002.
1. <http://ziyo.edu.uz/rus/showinfo> Овощеводство, бахчеводство, плодородство и виноградарство Узбекистана.
2. www.teus.ru/directory/maintenance_the_agriculture.z - Агро технологии, советы и рекомендации для профессионалов агробизнеса.
3. www.opb.ru/ogorod_ov.html Овощеводство.